TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALK BİLGİSİ DERGİSİ

KURUCUSU VE SAHİBİ : İHSAN HINÇER

No. 337 AĞUSTOS 1977 YIL : 29 — CİLT : 17

Halk Şiiri Araştırmaları :

DADALOĞLU VE ŞİİRLERİ

Yazan : Erkan KAMİL

Şimdiye kadar ünlü halk ozanımız Dadaloğlu hakkında pek çok şeyler yazıldı ve söylendi. Eserleri derlenip kitap yapıldı. Antolojilerde, yıllıklarda, gazete ve dergilerde eskileri yanında yeni bulunan eserleri de yayınlandı. Lâkin, yine de derinlemesine bir araştırı ile Dadaloğlu tam olarak tanıtılmadı. Eserleri tam olarak derlenemedi. Sazını ve silâhını yanyana taşımasını bilen, kültürlü bir halk ozanımız olmasına rağmen, Mut'ta Karacaoğlan'ın gölgesine sığındırıldı. İşin acı yanı bu konudaki otoriterlerimiz Dadaloğlu meselesi bitmiştir, zannına kapıldılar. Oysa doğru dürüst bir tarih bilgimiz yok. Mezarı belli değil. Bazı şiirlerinde, diğer ünsüz Afşar ozanlarının dörtlüklerine rastlıyoruz. Bazı şiirlerine başka halk ozanları sahip çıkıyor. Otuza yakın türkülerinden, koçaklamalarından hiç biri TRT arşivlerinde yok. Güvenilir tarihçilerin, terkipçilerin imzasını taşıyan kaynak eser yok. Bu, yalnız Dadaloğlu'nun talihsizliği değil, aşağı yukarı tüm ozanlarımızın kaderi.

Onun yaşadığı bölgelerde, Afşar Boyu'nun halen yerleşik bulunduğu yörelerde geçen yıllarda yaptığım araştırılarda (ben de o boydanım) ve tam çocukluğumdan beri kulağım odalarda, düğünlerde, şenliklerde söylenen Dadaloğlu koşma, koçaklama ve türküleriyle, onun hayatı ile ilgili hikâyelerle dolu. Yâni 15 yıla varan derlemelerimde, Dadaloğlu ile ilgili eserlerde bulamadığım, buldumsa bile değişikliklerle dolu olan, hiç neşredilmeyen şiirlerine rastladım. Her birinin çok uzun hikâyeleri mevcut. Bu yönüne değinmeden şiirlerini vereyim, dedim. Belki bir faydası ve kaynak diye sarıldığımız eserler böylece daha doyurucu olur.

*
**

A

Afşarlarla Tecirli ve Cerid Boyları'nın birlikte aynı yaylalara göçtükleri günlerde bir kız kaçırma yüzünden Cerid ve Tecirli kabilelerinin arası açılır. Kanlı bir kavgaya meydan vermek istemeyen Afşar Beyi Koca Topuz aracı olur. Tecirlilere barış önerir. Tecirli Boyu'ndan o sırada mecliste bulunan biri, «Biz sulh kabul etmiyoruz, Ceridlerle döğüşeceğiz, eğer sen de onları tutuyorsan, al nüğünü (1), Ceridin üzerine koy», der. Bu söze kızan Koca Topuz «Ben nüğ değil, batmanım, koyduğum yeri ağarım», diyerek Cerid tarafından kavgaya katılır. Aşağıdaki şiirde, bu kavgada Koca Topuz'un yararlılık gösteren küçük oğlu Çerkez Bey'in kahramanlığı övülür Dadaloğlu'nca :

Elbistan ovasına bir aslan geldi
Ecelin ağzına alıyor Çerkez
Aldı mızrağını da çıktı meydana
Bel ver Danacıoğlu varıyor Çerkez

Daha ilk kavgası bulman mahana (3)
Şeref koydu höyüğünden cahana (4)
Kazın derneği de dayanır mı şahana
Seçip kılavuzunu da vuruyor Çerkez

Anası torun da (5) babası Hacı (İbrahim) Beyoğlu
Verin mızrağını eline uçları tuğlu
Babalı boynuna Murut Beyi Hall'oğlu (6-7)
İki başın hükmünü de veriyor Çerkez

Siz de yok muyudu frenk barutu
Yitirmiş Tecirliyi de arar Ceridi
Unuttun mu kavak boylu Halidi (8)
Geçmiş gün hayfını alıyor Çerkez

Der Dadal'ım der de hileye gitme
Gözünle gördüğün hakk'inkâr etme
Baban Koca Topuz'un da hakkın unutma
Doldurup doldurup veriyor, Çerkez.

---

(1) Sen de kuvvetlerinle Cerid'lerden yana ol, sen nüğsün (eski küçük ağırlık ölçüsü), gücün ne olur anlamına.

(2) «Ben nüğ değil batmanım, koyduğum yeri ağarım« Afşarların meşhur deyimlerindendir. Kuvvetliyim, tuttuğum tarafı başarıya götürürüm, anlamına.

(3) Mahana : Afşar ağzında B>M dönüşümü, Bahane.

(4) Cahan : A<İ değişimi, Cihan.

(5) Torun : Bir Afşar kabilesi.

(6) Babal : V>B değişimi, Vebal.

(7) Halloğlu : Haliloğlu'nun Afşar ağzında söylenişi, Haliloğlu Kabilesi Beyi.

(8) Uzunyayla Afşarlar Beyi Halit Bey. Osmanlı iskânında Diyarbakır'a sürgün edilmiştir. Daha evvel Halit Beyin de Tecirlilerle kavgası olmuştu.

B

Kalktı havalandı ey deli gönül
Varır bir menzile erişir bugün
Meydan benim deyi kabak asanlar
Çıkar koç yiğitler döğüşür bugün

Bugün meydan günü döğüş olucu
Kötülerde geri geri durucu
Koç yiğit elinde tartar kılıcı
Kılıç kalkan eller vuruşur bugün

Sıkılır tüfekler tütünler tüter
Çalınır davlumbaz mehterler öter
Kesilir kelleler meydanda yatar
Üleşler ayağa dolanır bugün

Der Dadaloğlum da eyledi hengi
Bugün kötülerin çıkar mehengi
Solar koç yiğidin gülbenk irengi
Çıkar arap atlar yarışır bugün

C

Gediği çıkınca yurtlar görünür
Kır atın göbeği yerde sürünür
Cıdasın çekince düşman bürünür
Silâhına güvenenler nic-oldu

Ya nic-oldu al atıma binenler
Yağlı ballı böreğimi yiyenler
Sen ölme de ben öleyim diyenler
Emmi dayı yiğenlerim nic-oldu

Şu Berut dağları kırpık meşeli
Kaç gün oldu kaba belden aşalı
Nargile takımı gümüş maşalı
Sırtı boz yamçılı beyler nic-oldu

Ağlayı ağlayı Dadal'ım söyler
Alırsak tüfeği ses verir dağlar
Osmanlıya koman bu ahtı sağlar
Hükmünü yürüten beyler nic-oldu

D

Sana derim sana Anavarsa kalesi (1)
Sana konup göçen iller nic-oldu
Doğru söyle garip başın belâsı
Eli al doğanlı beyler nic-oldu

Çukurun köprüsü Avşarın yurdu
Nerede kaldı da aslanı kurdu
Aralıkta kalan Hacılar kürdü
Aralıkta kalan kürtler nic-oldu

Ha deyince beşyüz atlı binerdi
Anavarsa belli yurda konardı
Dâvayı halleder geri dönerdi
Altı arap atlı beyler nic-oldu

Der Dadal'ım yoktur bunun hilası
Hiç gitmiyor aşiretin belâsı
Ayas, Payas, Misis, Tumlu kalesi (2)
Dört kaleye hükmedenler nic-oldu

E

Bu şiirin başlangıcı bazı eserlerde varsa da, aşağıdaki dörtlükler yoktur.

Afşar dediğin de bir büyük oba
Oturmuş beyler de etmiyor tövbe

(1) Anavarza Kalesi: Kozan ilçesine bağlı tarihî bir yer, yeni adı Dilekkaya.

(2) Güneyde, Adana'ya bağlı yer adları.

Al çuha yerine boz beden haba
Giyinsin salınsın eli Afşarın
Der Dadal'ım pınarları akmıyor
Mor menekşe dize çıkmış kokmuyor
Afşar iskân olmuş gelip çıkmıyor
Yönü gurbet ele döndü Afşarın

Aşağıdaki dörtlük Afşar ozanı İlbeylioğlu'nun bir şiiriyle benzerlik gösterir.

«İlbeyoğlum da pınarları akmıyor
Mor menevşe dize çıkmış kokmuyor
Ben geçiyom elin kızı bakmıyor
Ben gidiyom allı sunam gal gayri»

F

Benden selâm söylen Reyhanlı'da Arab'a
Hesap etsin yaz ayına ne kaldı
Nevruz biter sümbül biter gül biter
Top top edip dermemize ne kaldı
Seçin ağalar da kötüyü seçin
Yiğidin alnına kâhmeler biçin
Yavuz at besleyen el malı için
Bölük bölük bölmemize ne kaldı
Ulam, ulam olmuş galan yazılar (3)
Ceren avlar göğboncuklu tazılor (4)
Altı arap atlı şahbaz gaziler
Cıda vurup binmemize ne kaldı (5)
Babına da Dadaloğlum babına
Koç yiğitler sığmaz oldu kabına
Kamalağın kararcıcın dibine (6)
Silâh çatıp yatmamıza ne kaldı

G

Esti poyraz yeli bulandı hava
Zatıdan gamlısın sen Çukurova
Atına bin gel de hey Bekir Ağa (7)
Aşiretin döğüş etti duydun mu
Parladı kılıçlar çok indi başa
Kartal, kuzgun döner kanlı üleşe
İki boy beyinen bir miktar paşa
Döğüşe döğüşe öldü duydun mu
Acep hayfın alır m'ola sağları
Mızırağı deldi geçti dağları
Boynu uzun İrecepli beyleri
Çark uğruna döğüş etti duydun mu
Der Dadal'ım söyler sözün merdini
Yavru şahin ıssız koymaz yurdunu
Biz de verdik beş kardeşin dördünü
Bu işimiz böyle oldu duydun mu

H

Elem geldi evde yoktur gaziler
Akar çeşmim yaşı çağlar ne deyim
Sağ selâmet geçticeğim Binboğa
Sual eyler sağlar benden ne deyim
Deh bre, deh bre, deh nazlı atım
Yarsufat'ta kaldı atım pusatım (8)
Gelinler dul kaldı çocuklar yetim
Ağlaşır çocuklar ona ne deyim
Elde gezer koç yiğidin cidası
Kara geldi bin ikiyüz üç senesi
Kara Kenanımın Elif anası
Çıkar yollarımı bağlar ne deyim
Gelin arkadaşlar yanıma gelin
Beni sağ komayın bir kılıç çalın
Sekizyüz çadırda sekizyüz gelin
Al çıkarır kara bağlar ne deyim
Der Dadal'ım göremedim düşleri
Dikemedim şehidime taşları
Yarsufat'ta olup biten işleri
Sual eyler beyler benden ne deyim

İ

Misisin köprüsü mehengi aştı
Karalar ho... dedi barıya düştü
Sırkıntı, Melemenci hep yalın kaçtı
Hani ya laf atan Kabak Hasan, Kodaz Ali'niz
Afşarın uygulu tutmuyor atta
Tecirli de kaçtı gitti fırgatta
Ceridin hopurunu çıkartır Yarsufatta
Boz kartala pay oluyor ölünüz
Bozdoğan kavgaya girmeden kaçtı
Reyhanlı Beyi de Haleb'e düştü
Kozanoğlu duydu buna çok şişti
Hani ya heç beri gelmez biriniz
Der Dadal'ım hani beyler kalanı
Mıstık Paşam ne tez tuttun beleni
Çapanoğlu gene yaptın planı
Hani sizin çakmak çakan eliniz.

---

(3) Galan: Gayri, bundan böyle, artık.
(4) Göğ: Gök rengi.
(5) Cıda: Kargı
(6) Kamalak: Bir ağaç türü.

(7) Recepli Afşarları beyi, Rakkaya sürgün edilmiştir. O sürgünde iken güneyde aşiretleriyle kalan kardeşleri bir döğüşte ölürler. Bekir Ağa'nın sürgün dönüşünde, Dadaloğlu ölüm haberini bu şiiriyle Bekir Ağa'ya bildirmek ister.

(8) Yarsufat: Ceyhanın eski adı.